
Keywords:

Otto Wagner, Modernism, Vienna

Vienna in the 19th Century and Otto Wagner

Esma DEĞİRMENÇİ* Nuran KARA PİLEHVARIAN**

Article Information

Received:

03 May 2018

Accepted:

30 June 2018

Available online:

14 July 2018

Abstract

In this study, the life and works of Otto Wagner, being a representative of the Art Nouveau movement in Vienna after the Industrial Revolution, will be examined. It is understood that his works, designed under various functions throughout his career, made a great contribution to the appearance of Vienna at 19th century.

In the nineteenth century, Vienna was heavily under industrialization and urbanization process, being one of the fastest growing cities in Europe. Franz Joseph decided that modernization of Vienna required the demolition of its medieval fortifications. The design of Ringstrasse in its place falls to the early years of Otto Wagner's career. Although he designed a few monumental and historicist buildings on Ringstrasse, in the later years, Wagner adopted the functionalist style, in accordance with the technological achievements of the age. Wagner was successful in major competitions. As a result, he started to work on development plans of Vienna Wagner's designs combined technical and constructional functionality with high aesthetic values. Façade of his Majolica House shows his relation with Viennese Secession founded by his students, which he joined later in 1899. With his works like Post Office Savings Bank and Church at Steinhof, he gained importance on European Architecture around 1900's.

*Yıldız Technical University, History and Theory of Architecture Master Programme
mim.esmakurt@gmail.com

** Yıldız Technical University, History of Architecture
pvarianyildiz.edu.tr

Anahtar Kelimeler:

Otto Wagner, Modernizm, Viyana

Makale Bilgileri

Alındı:

03 Mayıs 2018

Kabul edildi:

30 Haziran 2018

Çevrimiçi erişilebilir:

14 Temmuz 2018

19.Yüzyılda Viyana ve Otto Wagner

Esma DEĞİRMENCI* Nuran KARA PİLEHVARIAN**

Öz

Bu çalışmada Endüstri Devrimi sonrası ortaya çıkan Art Nouveau akımının Viyana'daki temsilcisi Otto Wagner'in hayatı ve yapıları incelenmektedir. Mimarın oldukça üretken geçirdiği meslek yaşamı boyunca farklı işlevlerde tasarladığı yapılarının, Viyana'nın 19.yy'da yeni bir kent görünümüne sahip olmasına oldukça katkısı olduğu anlaşılmaktadır.

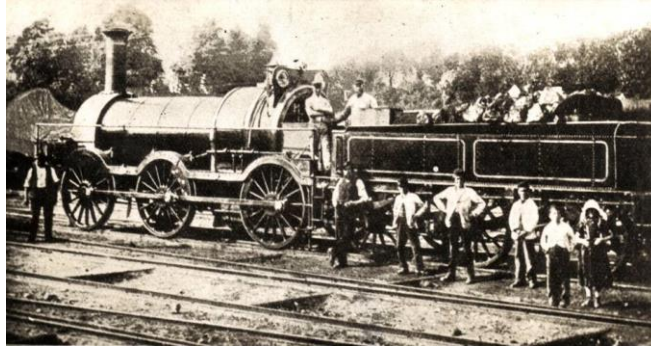
On dokuzuncu yüzyılda endüstri ve kentleşmenin yoğun olarak görüldüğü Viyana, Avrupa'nın en hızlı büyüyen şehirlerinden biri olmuştur. Kentin yeniden yapılanmasının ilk adımı olan İmparator Franz Joseph'in emriyle yıkılan kent surlarının yerine inşa edilmesi planlanan Ringstrasse düzenleme projesi, Otto Wagner'in kariyerinin ilk yıllarına rastlamaktadır. Wagner, Ringstrasse'de tasarladığı tarihsel canlandırmacı anıtsal binaların aksine kariyerinin ilerleyen yıllarında, tarihsel canlandırmadan vazgeçmiş ve çağın getirdiği teknolojiden faydalanan, işlevsel bir kullanımı tercih etmiştir. Kentte artan nüfus ile yeni yerleşim bölgeleri ortaya çıkmıştır. Yeni bölgelerin altyapı çalışmaları ve kent merkezine ulaşım ağının düzenlenmesi için düzenlenen yarışmayı Wagner kazanmış ve kentin planlama çalışmalarına başlamıştır. Hazırladığı projede Wagner, teknik binalara, çağdaş formların yanında estetik detaylar da katmıştır. Majolika Evi'nin cephe süsleme detaylarında öğrencilerinden oluşan Viyana Ayrılıkçıları/Sezession'a olan yakın tasarım anlayışını belli etmiş ve 1899 yılında grubun bir üyesi olmuştur. Viyana yeni mimarlığının öncülerinden olan Wagner, tasarladığı Posta Tasarruf Sandığı ve Steinhof Kilisesi gibi yapılarla 1900'lü yılların Avrupa mimarlık tarihinde yerini almıştır.

*Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Kuramı Yüksek Lisans Programı
mim.esmakurt@gmail.com

** YTÜ Mimarlık Fak. Mimarlık Tarihi
Anabilim Dalı
pvaryanyildiz.edu.tr

Giriş

Avrupa toplumlarının on sekizinci yüzyılda yaşadığı önemli değişimlerden biri James Watt tarafından buhar gücüyle çalışan motorun icat edilmesidir. Bu sayede, buhar gücü ile çalışan trenlerle, uzak mesafelerden yük taşımacılığı kolaylaşmış, buhar gücü tren yollarının inşasını da hızlandırarak, inşa edilen yeni demiryolu ağlarıyla, kömür ve demir cevheri uzak mesafelere daha ucuza taşınmaya başlamıştır (Şekil 1). Ham madde ihtiyacının daha kolay karşılanabilmesi de, demiryolunun yakınlarında endüstri bölgelerinin oluşmasına neden olmuştur (Roberts, 2015).

Şekil 1 Buharlı tren

Kaynak: Broadgauge, (b.t.)

Kıta Avrupa'sındaki devletleri etkileyen bir diğer önemli gelişme, kilisenin gücünü kaybetmesi sonucu kralların yönetimde güç sahibi haline gelmeleridir. Ülke topraklarının sahibi kabul edilen kral ve yöneticiler, güçlerini sağlamlaştırmak için diğer ülkelerin kralları ve toprak sahipleriyle ilişkiler kurmuş ve bu bağları kuvvetlendirmek için yapılan evlilikler hanedanlık sistemini ortaya çıkarmıştır (McNeil, 2015). Hanedanlığa bağlı bir hükümdarın sahip olduğu topraklardaki tüm haklar kendisine aitti ve ondan sonra gelen hanedan üyesine bırakılıyordu. Bu yollarla gelişen ve büyüyen hanedanlık sistemi monarşik yönetim sisteminin temelini oluşturmuştur. Avrupa kıtasının büyük bir bölümünü ve Avusturya'yı yönetmiş olan Habsburg Hanedanlığı'nda, dönemin en güçlü monarşik yönetimlerinden birisi olarak öne çıkmıştır.

Fransa'da 1789 ve 1799 yılları arasında özgürlük yanlıları ve destekçilerinin başlattığı Fransız Devrimi, Avrupa'ya yeni bir yaşam fikri getirmiştir. Ortaya çıkan yeni sistem yönetim şekli olarak Cumhuriyeti, serbest seçimleri, özgürce konuşabilme ve yayın yapabilme gibi toplumsal hak ve özgürlükleri savunmuştur. Yine bu yüzyılda Fransa, bilgili aydınları ve sanat alanıyla diğer Avrupa ülkeleri arasında ön plana çıkmaya başlamış, yüksek kültürlü bir kesim toplumda etkin hale gelmişti. Bu yeni kesim sayesinde, Paris'te ortaya çıkan yeni fikir hareketleri tüm Avrupa'ya

yayılarak, hanedanlık anlayışını zayıflatmış ve ulusçuluk akımlarının önünü açmıştır. Yüzyılın başına gelindiğinde, Napolyon Bonapart'ın Fransa İmparatoru olmasıyla Avrupa'da siyasi dengeler bozulmuştur. Napolyon'un başta İtalya ve Avusturya gibi birçok Avrupa ülkesine düzenlediği seferler sonucu yaşanan savaşlar ve işgaller, Avrupa Devletleri'nin sınırlarında değişikliğe sebep olmuştur (Ingrao, 2003), (Stadt Wien, 2018).

Bu dönemin bir diğer önemli gelişmesi ise üretimde makinaların kullanılmasıyla seri üretimin gelişerek Avrupa ekonomisinde köklü değişime sebep olmasıdır. Yeni düzen, ticari kısıtlamaları kaldırarak, üretim ve ticarete arz talep ilişkisine dayanan yeni bir sistemin oluşmasını sağlamıştır (Hobsbawn, 2003). Ayrıca, kurulan bu yeni sistem ile toplum içerisindeki statüsünü akrabalık ve soydan değil ekonomik gücünden alan, maddi olarak aristokratlara denk, tüccar ve sanayicilerden oluşmuş toplumsal bir sınıf olan burjuva sınıfı ortaya çıkmıştır.

Ondokuzuncu Yüzyılda Viyana

Napolyon'un Avrupa üzerine düzenlediği seferlere karşı ortak bir tutum almak üzere Avrupa Devletleri 1814 yılında Viyana'da bir kongre düzenlemişlerdir. Bu süreçte, Avusturya, Prusya, Rusya ve Büyük Britanya, Napolyon'un gücünün zayıflatılmasında önemli roller üstlenmişlerdir. İmparator II. Franz yönetimindeki Viyana için ise bu kongre, sadece barış döneminin başlangıcı olmakla kalmamış, kentin fiziksel görünümünde köklü değişimlerin yaşanacağı yeni bir dönemde başlangıcı olmuştur (Roberts, 2015), (Ingrao, 2003), (Plassmeyer, 1999).

Kentte 1837 yılında, ilk buharlı tren demiryolu şirketi olan "Kaiser Ferdinand Nordbahn" kurulmuştur. Bu şirket ilk olarak Floridsdorf ve Deutsch Wagram arası demiryolu ağını inşa etmiş ve bu ağ 1855 yılında Çek topraklarındaki Troppau şehrine kadar uzatılmıştır (Şekil 2). 1856'da Viyana'yı Budapeşte'ye bağlayan demir yolu ağı "Ostbahn" açılmış 1857'de ise Viyana ve Trieste arasında inşa edilen hat ile Viyana'nın Adriyatik denizi ile bağlantısı sağlanmıştır. Son olarak, 1860 yılında tamamlanan Westbahn demiryolu ağı ile birlikte artık kentin doğusundaki tarım arazilerinde elde edilen tarım ürünleri, kuzeyindeki Silesia madenlerinden üretilen kömür ve güneyindeki limandan sağlanan ham maddeler kolaylıkla şehre ulaştırılmıştır. Dolayısıyla Viyana'da, endüstriyel üretim ve ulaşım olanaklarının gelişmesiyle gerek kentin fiziksel görüntüsünde gerekse toplumsal düzeninde köklü bir değişim yaşanmıştır (Plassmeyer, 1999), (Blau, 1999), (Rotschildarchieve, 2018).

Şekil 2 1886 yılındaki Kuzey Demiryolu güzergah ağı
Kaynak: Stratjel, (2010/2014).

Endüstrinin gelişmesi ve inşa edilen demiryolları ile aktif ticaret yapan burjuva sınıfı ekonomik olarak Viyana’da oldukça güçlenmiştir. Tüccarların oluşturduğu bu burjuva sınıfının çoğu özellikle henüz vatandaşlık hak ve özgürlüklerine sahip olmayan Yahudilerden oluşmaktaydı. Bu sınıf, daha sonraki süreçte hak ve özgürlüklerini elde etmek için verdikleri mücadeleyi, 1867 yılında Franz Joseph’in onları resmi olarak tanımasıyla verdiği vatandaşlık hakkı ile kazanmışlardır. 1860 yılında Viyana Yahudi Topluluğu’na dâhil edilenlerin sayısı 6200 iken bu sayı 1870’de 40.200 olmuş ve yüzyılın başında ise 147.000’e ulaşmıştır (Plassmeyer, 1999), (Israelitische Kulturgemeinde Wien, 2018).

Tüm bu gelişmeler sonucunda, Viyana, on dokuzuncu yüzyılın ortasında Avrupa’nın en iyi parklarına, en temiz caddelerine ve en temiz içme suyuna sahip bir şehir konumuna gelmiştir. Ancak, gelişen endüstrisinin yarattığı iş imkanları kente işçi göçüne sebep olmuş ve kentin nüfusu artmıştır. Yüzyılın ikinci yarısında nüfusu 726.000’lere yükselmiş ve şehrin yeniden düzenlenmesi ve yeni yerleşim bölgeleri kurulması gerekli hale gelmiştir. Modern / Yeni bir kent düzeni için yapılan planlama çalışmaları kapsamında, Tuna Nehri yatağının düzenlenmesi, kent içi ulaşımın geliştirilmesi ve kentin bazı bölgelerinin yeniden düzenlenmesini hedeflenmiştir. Franz Joseph’in isteğiyle şehrin tarihi bölgesini kuşatan koruyucu surların yıkılması surların izinde, Mimar Ludwig Förster tarafından geniş bulvarların açıldığı, yeni park ve meydanların oluşturulduğu bir ring (Ringstrasse) düzenlemesi yapılmıştır (Şekil 3). Surların yıkılması sonucu ortaya çıkan yeni bölgelerin imarı için gereken finansman arazilerin özel şahıslara satılmasıyla sağlanmıştır. Bu yeni bölgelerin yüzde 55’i özel şahıslara satılmış, bu kişilerin yüzde 44’ünü ise

Franz Joseph'in tanıdığı vatandaşlık sonucu toprak satın alabilme hakkı kazanmış olan Yahudi tüccar veya bankacılar oluşturmuştur (Plassmeyer,1999), (Hoare, 2015), (Israelitische Kulturgemeinde Wien, 2018).

Şekil 3 Ringstrasse Projesi, 1858

Kaynak: Grids blog, 2012.

Hat üzerinde ilk olarak 1856 yılında Votiv Kilise'sinin yapımına başlanmıştır. Neo Gotik üslupta inşa edilen kilise 1879 yılında tamamlanmıştır. Votiv Kilise'nin hemen yanına, Eduard van der Nüll ve August von Sicardsburg'un 1861 yılında Opera Binası inşa edilmiştir. İlerleyen yıllarda hat boyunca, Theophil von Hansen, Heinrich von Ferstel, Gottfried Semper ve Carl von Hasenauer gibi dönemin en iyi mimarları tarafından birçok bina inşa edilmiştir. Württemberger Friedrich Schmidt'in Neo Gotik üsluplu Belediye (Rathaus) Binası ve Theophil von Hansen'in Neo Klasik özellikler gösteren Parlamento Binası'nın inşa edilmesiyle Ringstrasse kentin yeni çekim merkezi haline gelmiştir (Şekil 4 ve 5). Ayrıca, Todesco, Schey, Königswarter, Goldschmidt, Lieben ve Auspitz gibi burjuva aileleri tarafından Ring üzerinde, cepheleri, sahiplerinin ve içinde yaşayanların sosyal statüsünü yansıtacak şekilde tasarlanan apartmanlar yaptırılmıştır (Şekil 6). Böylece Ringstrasse, inşa ettirdikleri binalarla burjuvazinin statülerini sergiledikleri bir yer olmuştur(Vergo,2015), (Plassmeyer,1999), (Marcus, 2008), (Friehs, 2011).

Şekil 4 Neo Klasik Parlamento Binası
Kaynak: Yazarın kişisel arşivi.

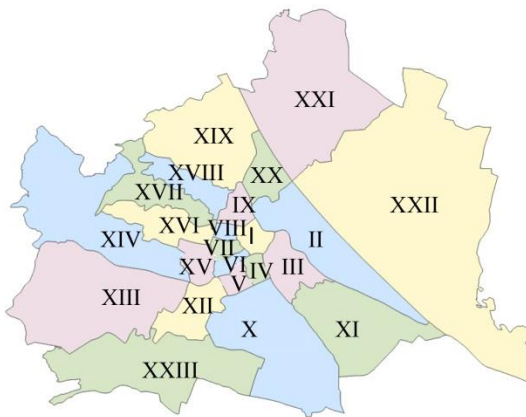
Şekil 5 Neo Gotik Belediye Binası (Rathaus)
Kaynak: Yazarın kişisel arşivi.

Şekil 6 Todesco Apartmanı

Kaynak: Wikimedia, (b.t.)

İnşa edilen yeni görkemli binaların yanı sıra, kentin sur dışında bulunan bölgeleri işçilerin yaşadıkları banliyöler olarak gelişmiştir. Şehir merkezindeki gibi yüksek yaşam standardı olmayan kent merkezinin batısındaki Mariahilf (VI) ve Neubau (VII) gibi bölgeler çok sayıda fabrikanın inşa edilmesiyle birlikte Viyana'nın endüstriyel üretim merkezleri haline gelmiştir. Fabrika sayısı ve şehre işçi göçünün artması neticesinde, yeni konut bölgelerine ihtiyaç duyulmuştur. Meidling (XII), Penzing (XIV), Fünfhaus (XV), Ottakring (XVI) ve Hernalds (XVII) bölgeleri işçi konutlarının yoğunlaştığı bölgeler olarak öne çıkmaktadır (Şekil 7). Buralardaki evlerde yaşayan işçiler çoğunlukla tek odalı, ortak tuvaletli, nemli ve bakımsız evlerde yeterli sıhhi imkanlardan mahrum olarak hayatlarını sürdürmekteydiler. (Blau, 1999).

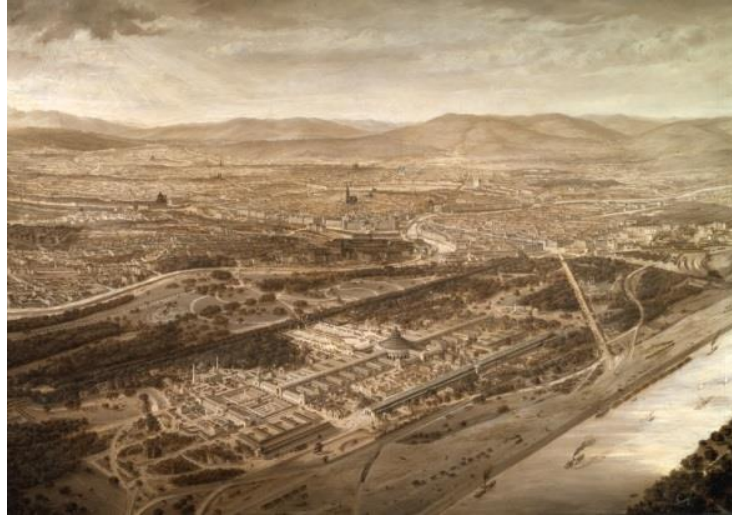

I - InnereStadt	XIII - Hietzing
II - Leopoldstadt	XIV - Penzing
III - Landstrasse	XV - Fünfhaus
IV - Wieden	XVI - Ottakring
V - Margareten	XVII - Hernalds
VI - Mariahilf	XVIII - Währing
VII - Neubau	XIX - Döbling
VIII - Josefstadt	XX - Brigittenau
IX - Alsergrund	XXI - Floridsdorf
X - Favoriten	XXII - Donaustadt
XI - Simmering	XXIII - Liesing
XII - Meidling	

Şekil 7 Viyana bölgeleri

Kaynak: Vienna unwrapped, (b.t.)

Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Viyana’da, iktidardaki liberal partinin ve gelişen endüstrinin getirdiği ekonomik başarı, sanat eserlerinin tanıtılması gibi amaçlarla, diplomatik, ekonomik ve kültürel açıdan şehrin prestijinin arttırılması için Uluslararası sergi düzenlenmiştir. 1873 Uluslararası Viyana Sergisi, 1851 yılında Londra Kristal Saray ile başlayan uluslararası sergilerin beşincisidir (Şekil 8). “Kültür ve Eğitim” temasıyla düzenlenen sergi kentin şehir parkı olan kullanılan Prater bölgesinde 42 dönümlük bir arazide kurulmuştur. Serginin yerleşim düzenlemesini Karl von Hasenauer yapmıştır. Sergi ana binası endüstriyel malzeme olan cam ve demir kullanılarak inşa edilmiştir. Ana yapının kubbesi, 105 m çapıyla o zamana kadar inşa edilen en büyük demir kubbe olmuştur (Plassmeyer, 1999), (Yazıcı, 2004).

Şekil 8 Viyana Uluslararası sergisi 1873

Kaynak: Jarosch, 2014.

Osmanlı Devleti, sergide el sanatları, sanayi ve tarımla ilgili üretimlerini sunmak üzere bir komisyon görevlendirmiştir. Komisyonun başına Nafia Nazırı İbrahim Ethem Paşa ve sergi komiserliğine de oğlu Osman Hamdi Bey getirilmiştir. Temsili bir mahalle, III.Ahmet Çeşmesi replikası, Hazine-i Hassa, Türk Kahvehaneleri, Osmanlı Evi, Boğaziçi Yalısı, Hamam ve Türk Çarşısı’ndan oluşan Osmanlı eserleri, Endüstri Sarayı’nın yanında sergilenmiştir (Şekil 9). Viyana Sergisi’ndeki, Osmanlı Mimari eserlerinin sunumu önceki sergilerden farklılık göstermektedir. Osmanlı’nın sergi alanında inşa ettiği yapıların haricinde, mimari ve süsleme özelliklerinin çizim ve metinlerle anlatıldığı Usul-u Mimar-i Osmani isimli bir de kitap hazırlanmıştır. Bu kitap aynı zamanda Osmanlı Mimarisi hakkında hazırlanan ilk bilimsel eser olarak kabul edilmektedir. P.Montani, B.Şaşıyan, E.Maillard ve M.de Launay tarafından hazırlanan kitapta, Osmanlı Devleti’nin mimarlık tarihi seçilen örnekler üzerinden anlatılmıştır (Plassmeyer, 1999), (Ergüney, 2015), (Yazıcı, 2004).

Şekil 9 Viyana Fuarı'ndaki III.Ahmet Çeşmesi
Kaynak: Ergüney, 2015.

Ondokuzuncu Yüzyılda Viyana'da Mimari Ortam

Ondokuzuncu yüzyılın önde gelen mimari üsluplarından olan Revival / Tarihsel canlandırıcılık ve Eklektisist / Seçmecici sadece Viyana'ya özgü bir durum değildi. Bazı Avrupa şehirlerinde yapılan planlama çalışmaları kapsamında başta kamu yapıları olmak üzere inşa edilen birçok yapıda bu mimari seçmecilik sıklıkla uygulanmıştır. Viyana'da da durum farklı olmamış ve Gotik, Rönesans ve Barok dönem mimarlığını referans alan birçok yapı inşa edilmiştir. Yüzyılın ikinci yarısında, Württemberger Friedrich Schmidt tarafından tasarlanan Neo Gotik üsluptaki Rathaus, Theophil Hansen'in Neo Klasik Parlamento Binası ve August Siccard von Siccardsburg ile Eduard von der Nüll'ün tasarladığı Rönesans üslubunda inşa edilen Opera Binası, bölgedeki yapıların üslup çeşitliliğini yansıtmaktadır (Vergo, 2015) (Şekil 10 ve 11).

Şekil 10 Ringstrasse'deki Opera Binası dışardan görünüşü
Kaynak: Yazarın kişisel arşivi.

Şekil 11 Opera Binası'nın giriş holü

Kaynak: Yazarın kişisel arşivi.

Geçmişe ait güç ve zenginlik göstergesi mimari biçim ve detayların inşa edilen yapılarda sıklıkla kullanılması, Endüstri Devrimi sonrası yeni oluşan burjuvanın güç gösterisi haline gelmiştir. Bu güç gösterisi, toplumdaki sınıf ayrımlarını daha dikkat çekici şekilde belirginleşmiştir. Bu durum mimari algıyı da etkilemiş, yapıların cephelerinde uygulanan ve geçmişe referans veren dekoratif süslemeler, mimarının içinde yaşamaktan çok seyredilecek bir değer olarak algılanmasına sebep olmuştur (Loos, 2016).

Binaların geçmiş dönem stillerini referans alarak uygulanan cephe süslemeleri, Viyana'da dönemin önemli mimarlarından Adolf Loos'un tepkisini çekmiştir. Loos, yapı cephelerinin içinde yaşayanları korumanın yanında, topluma da hitap edeceği düşünülerek tasarlanması gerektiğini savunmuştur. Dolayısıyla Loos, *"süsün emek, para, sağlık ve zaman israfı olduğunu savunmasının"* yanında, mimarlığın da sadece cephe süslemesiymiş gibi sunulmasının kandırmacadan ibaret olduğunu iddia ederek süslemenin suç olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca yine *"Süsleme Suçtur"* isimli makalesinde üretici açısından *"...Süsleme üreticilere daha da büyük zarar veriyor. Süsleme artık kültürümüzün doğal bir ürünü değil de, geriliğin ya da yozlaşmanın belirtisi olduğu için, süsleme üreten zanaatkar da emeğinin karşılığını alamıyor... Süsleme emeğinin heba edilmesi, dolayısıyla sağlığın heba edilmesi demektir. Bu hep böyle olmuştur. Ne var ki günümüzde malzemenin de heba edilmesi demektir ki bunların her ikisi de sermayenin heba edilmesidir..."* diyerek süslemenin emek, para, sağlık ve zaman üzerindeki etkilerini açıklamıştır (Loos, 2016), (Balık, 2016), (Blau, 1999).

Yüzyılın sonlarına yaklaştıkça seri üretim aracılığı ile elde edilen ürünlerin kalitesi hakkında olumsuz eleştiriler yapılmaya başlanmıştır. Avrupa'da geniş bir alana yayılan eleştirilerin İngiltere'deki öncüleri John Ruskin ve William Morris'tir. Seri üretime karşı el işçiliğini alternatif olarak öne sürmüşler ve bu alanda çalışma yapmak için Arts and Crafts atölyelerini kurmuşlardır. Kurulan bu atölyeler başta Paris'te olmak üzere Avrupa'nın birçok şehrinde el işçiliğini cesaretlendirerek Yeni Sanat (Art Nouveau)'ın ortaya çıkması için zemin hazırlamıştır (Şekil 12). Yeni Sanat, geçmiş üslupları tercih etmemiş, referansını doğadan alan yeni bir tasarım düzeni oluşturmuştur. Ayrıca, endüstriyel malzemeleri kullanmayı reddetmemiş ve hatta kıvrımlı formları vermek için demirin bükülebilirlik özelliğinden faydalanmıştır (Artun, A. ve Aliçavuşoğlu, E.,2009), (Roth, 1993).

Şekil 12 Paris Metro İstasyonu girişi

Kaynak: Yazarın kişisel arşivi.

Viyana'da aynı yıllarda, değişen yaşam ve gelişen teknikler doğrultusunda çağın ihtiyacını karşılayacak değişimi destekleyen bir grup sanatçı ve mimar ortaya çıkmıştır. İngiltere'deki Arts and Crafts hareketinden etkilenen Gustav Klimt öncülüğündeki bu grup, Yeni Sanat'ın Viyana'daki yansıması olan Viyana Sezessionu'nu / Viyanalı Ayrılıkçıları kurmuştur (Şekil 13).

Şekil 13 Viyana Sezession’u üyeleri

Kaynak: Gustav Mahler, (b.t.)

Ressam Kolo Moser, Mimar Josef Hoffmann ve Mimar Joseph Maria Olbrich gibi sanatçı ve mimarların kurucusu olduğu grup, Viyana’da birçok yapının inşasında görev almıştır. Hoffmann’ın da belirttiği gibi zamanın ruhunu açıkça ifade etmedikçe önceki kuşakların gerisinde kalacaklarını düşünen bu grup, yaptıkları çalışmaları olabildiğince geniş kitlelere yaymaya çalışmıştır. Joseph Maria Olbrich tarafından tasarlanan Sezession binasında düzenledikleri sergilerle geniş kitlelere ulaşmaya çalışmanın yanında “Ver Sacrum” isimli bir dergi de çıkararak eserlerini yayınlamışlardır (Şekil 14). Yüzyılın sonunda ortaya çıkan Sezession’un kentin sanat ve mimarlık ortamına etki eden eserleri toplum tarafından oldukça beğenilmiştir (Plassmeyer, 1999), (Blau, 1999), (Loos, 2016), (Whalen, 2007), (Rona, 1997).

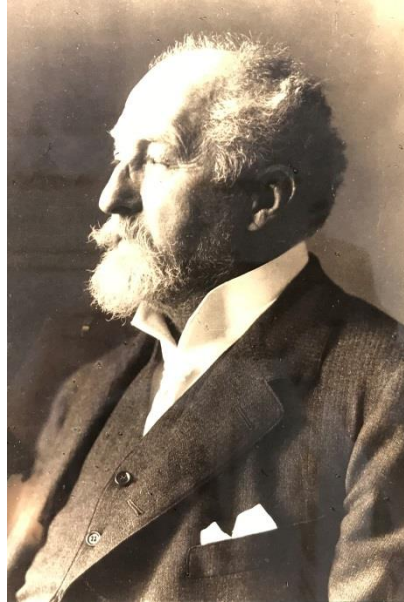

Şekil 14 Olbrich tarafından tasarlanan Sezession Binası

Kaynak: Secession, (b.t.)

Otto Wagner

Viyana'nın Penzing bölgesinde 1841 yılında doğan mimar, akademisyen ve Viyana'daki yeni mimarlığın öncüsü Otto Wagner, meslek hayatına başladığı yıllarda dönemin yaygın mimari üsluplarını uygulasa da artık geçmişe referans veren tasarımlardan vazgeçilmesi gerektiğini düşünüyordu (Şekil 15). Bu sebeple, Ringstrasse hattı boyunca hakim olan Yunan, Gotik ve Rönesans üslupta inşa edilmiş binaların aksine, yeni / modern mimari üslubu öne çıkartan apartmanlar tasarlayıp uygulamıştır. Tasarımcı ve uygulamacı kimliğinin yanı sıra yeni mimarlık hakkındaki düşüncelerini açıkladığı kitaplar ve makaleler de yazmıştır. 1895 yılında yayınladığı kitabı "Die Moderne Architektur" da sanatçı ve mimarın görevini, "halkın çağdaş yaşama ayak uydurması için yol gösterici olmak ve dolayısıyla çağın insanının ihtiyacını karşılayacak kentler tasarlayıp, bu kentlerde de yaşanan zamanı yansıtacak binalar inşa etmesi gerektiği" şeklinde açıklamıştır. Wagner savunduğu "(...)Modern formlar çağdaş ihtiyaçları karşılamak için yeni malzemelerle uyum sağlamalı" düşüncesi ile, içinde öğrencilerinin de olduğu Viyana Sezessionu'nun tasarım anlayışını destekleyerek 1899 yılında grubun resmi bir üyesi olmuştur (Whalen, 2007), (Wagner, 1902), (Frampton, 1997).

Şekil 15 Otto Koloman Wagner (1841-1918)

Kaynak: Wien Museum, (yazarın kişisel arşivi).

Viyana'daki ilk yeni mimarlık örneklerini veren Wagner, "Viyana Modern Mimarlığının Babası", "Bütün Neslin Öğretmeni" olarak kabul edilmiştir. Wagner, öğretmen ve uygulamacı olarak sadece Viyana'daki çevresini değil, aralarında uluslararası sanatçıları bulduğu çok daha

geniş bir grubu da etkilemiştir. Avusturyalı yazar Hermann Bahr, Wagner'in yarattığı bu etkiyi: *"Otto Wagner, Van der Nüll ve Siccardsburg'dan beri sadece Avusturya'nın en önemli mimarı değil, Fischer von Erlach'dan beri aynı zamanda değişimin dönüm noktasıydı. Buna ilaveten, sadece işleri ile değil, hayatı anlamaya yönelik vurgularıyla genç nesilleri etkileyen Gottfried Semper ile karşılaştırılabilecek en iyi kişidir. Semper gibi Wagner'de öğrencileri üzerinde büyük etki yarattı. Genç Joseph Olbrich, eğitiminin başından beri Wagner'in öğrencisi olmakla çok şanslı idi. Sahip olduğumuz Josef Hoffmann, Kolo Moser ve bütün en iyi sanatçıları ona borçluyuz. Wagner'in aydınlatıcı gücünün etkisi kendi sınırlarının ötesine geçti, İngiltere'de William Morris veya Almanya'da Lichtwark, genç Münih sanatçıları, Van de Velde ve birçok değerini yaptığı, Avusturya'da tek bir insanla başarıldı. Otto Wagner'siz Sezession olmazdı. Çünkü hepsinin var olduğu atmosferi hazırlayan kişi Wagner'di. Wagner'in cesareti olmadan kimse Avusturya sanatının geleceğine inanmak için cesaret edemezdi"* şeklinde ifade etmiş ve Wagner'in 19.yüzyıl mimarlık ve sanatındaki yerini vurgulamıştır (Vergo, 2015).

Otto Wagner'in Yapıları

1860 yılında meslek hayatına başlayan Wagner'in, 1862 yılında tasarladığı Landerbank ilk projelerinden biri olmuş ve 1863 yılında Stadtpark Festivali için açılan yarışmada birincilik ödülü almıştır. Devam eden süreçte Viyana'da 1863 yılında bir borsa binası, 1868 yılında Budapeşte'de bir sinagog, 1876 yılında Hamburg Belediye Binası ve 1893'te Esseg Kilisesi gibi çeşitli yarışma projelerine katılmıştır. "Arbitus" isimli kent planlama projesinde Semper'in Hofburg planından ve Fischer von Erlach'ın 1690 yılında Schönbrunn için hazırladığı öneriden ilham almış ve bu proje 1890 yılında Münih'te sergilendiğinde büyük beğeni kazanmıştır. Ringstrasse'de anıtsal Yunan, Gotik ve Rönesans üslubuna sahip binaların varlığına rağmen, Yeni Mimariyi temsil eden apartman binaları tasarlayarak bölgeye yeni bir üslup kazandırmıştır (Wagner, 1902).

1886 ve 1888 yılları arasında Otto Wagner'in kendisi ve ailesi için yazlık ev olarak tasarladığı Villa Wagner I, Penzing yakınlarındaki Hüttelbergstrasse'de geniş bir parkın içinde eğimli bir arazi üzerinde yer alır. Wagner'in yapının cephe düzeninde Andrea Palladio'dan etkilenmiş olduğu anlaşılmaktadır (Sarnitz, 2005) (Şekil 16).

Şekil 16 Villa Wagner I

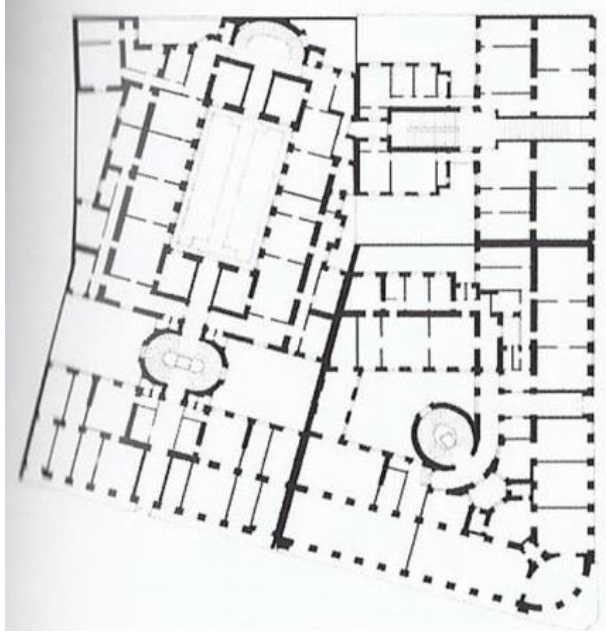
Kaynak: Yazarın kişisel arşivi.

Otto Wagner'in bir diğer yapıları Viyana'daki, 1899 ve 1905 yılları arasında nehrin düzenlenmesi sırasında oluşturulan bir cadde olan Wienzeile Caddesi üzerinde bulunan, Majolika ve Madalyon Apartmanları yapı grubudur. Binanın, geleneksel Viyana apartmanları gibi, zemin katı ticaret, üst katları ise konut olarak tasarlanmıştır. Bununla birlikte Wagner, bu binanın tasarımında çoğu apartmandaki gelenekselleşmiş süsleme ve mimari çözümleri uygulamamıştır. Apartman yapılarında alt kattan üst kata çıktıkça değeri artan dairelerin cephelerinde bu durumu yansıtmayarak binanın cephesinin tamamında aynı pencereleri kullanmıştır. Diğer bir yenilik ise, yoksul ve zenginlerin ayrı ayrı kullanımı için kurgulanan iki merdivenli çözüm yerine, ortak kullanım için tek merdiven yerleştirmesidir. Asıl dikkat çeken detay ise Madalyon Apartmanı'nın cephesindeki yenilik olmuştur. Cephede geleneksel olarak yer verilen Yunan heykelleri yerine burada Sezession'un dekoratif süslemeli kadın başı figürlü büyük madalyonları ve çiçek desenlerini kullanmıştır (Sarnitz, 2005), (Whalen, 2007), (Borngasser, 1999), (Paco, 2002), (Curtis, 1987) (Şekil 17, 18 ve 19).

Şekil 17 solda Majolika, sağda Madalyon apartmanı cephesi
Kaynak: Wien Museum (yazarın kişisel arşivi).

Ayrıca, girişteki iki katın köşesi keskin bir açıyla birleşirken, konut katlarının köşeleri odaların bol ışık alması amacıyla zarif bir kıvrımla birleştirmiştir. Wagner, işlevsellikten yana olan tutumunu burada da göstererek ısı yalıtımlı ve dolayısıyla daha uzun süre dayanabilecek, ekonomik ve temizlenmesi de kolay olan seramik malzemeleri tercih etmiştir. Wagner'in Majolika Apartmanı hakkında 1890'ların sonlarında "Dekorative Kunst" dergisinde yayınlanan bir makalede Alman Mimar August Endell şunları ifade etmiştir: *"Bize, yeni biçimlerin olamayacağını, geçmişin tarzında bütün olasılıkların tükendiğini ve tüm sanatın eski formların bireysel olarak modifiye edilmiş kullanımında yattığını öğretiyor. Son on yılların acayip eklektizmini yeni stil olarak satmaya dahi uzanır. Anlayışlı olanlara, bu bunalım sadece gülünçtür. Açıkça anlayabilenler için, biz yeni stil döneminin başlangıcında değiliz, fakat aynı zamanda yeni sanatın eşiğindeyiz(...)"* (Sarnitz, 2005), (Whalen, 2007), (Borngasser, 1999), (Paco, 2002), (Curtis, 1987).

Şekil 18 Yapı grubunun planı

Kaynak: Sarnitz, 2005.

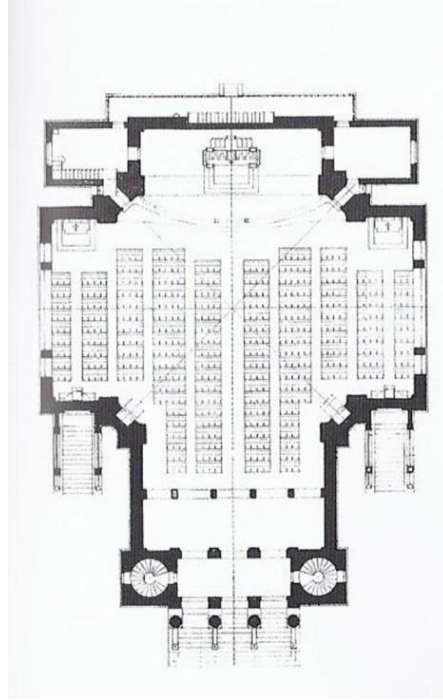

Şekil 19 Majolika ve Madalyon Apartmanları

Kaynak: Yazarın kişisel arşivi.

Otto Wagner'in en önemli işleri arasında gösterilebilecek olan Steinhof Kilisesi, 1902 yılında açılan bir yarışma sonucu inşa edilmiştir. Toplamda yaklaşık yüz hektarlık bir arazide ruh ve sinir hastalıkları sanatoryumu ile birlikte inşa edilen projede kilise, merkez sanatoryum ile aynı vaziyet planı içinde tasarlanmıştır (Şekil 20). Kilisenin kubbesi iç içe iki farklı kabuktan oluşur. Kubbenin dışardan algılanan yüksekliği iç mekanda çapraz kemerlerle azaltılmaya çalışılmıştır.

Kubbe kasağında yer alan pencereler ile kilisenin doğal ışık alması da sağlanmıştır. Tuğla ile inşa edilen kilisenin cephesi parlak beyaz mermer ile kaplanmıştır. Penceresindeki vitraylar Kolo Moser, giriş kapısının üzerindeki melekler de Othmar Schimkowitz tarafından Sezessionun tasarım ilkeleri etrafında tasarlanmıştır (Şekil 21). İç mekanda her şey beyaz ve altın rengindedir. Beğeni kazanan Art Nouveau kilisenin tasarımında Wagner'in önem verdiği konulardan birisi de kullanıcı profili olmuştur. Hastanede tedavi gören hastaların kullanacağı kilisenin iç mimari ve mobilya tasarımlarında hastalara kullanım kolaylığı sağlayacak tasarımlar yapılmıştır. Kilise, ruh hastalıkları hastanesine yakın olması sebebiyle iyileşme, dönüşüm ve yeniden hayat bulmayı sembolize eden bir yapıdır. Hastane yapısıyla birlikte kompleks, hastalara sadece medikal tedavi değil aynı zamanda psikolojik tedavi de uygulamıştır (Whalen, 2007), (Borngasser, 1999), (Futagawa, 1978), (Sarnitz, 2005).

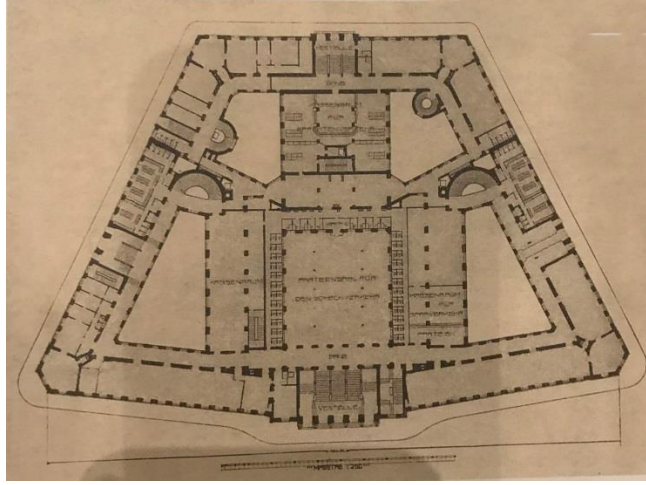
Şekil 20 Steinhof Kilisesi planı
Kaynak: Sarnitz, (2005).

Şekil 21 Steinhof Kilisesi

Kaynak: Yazarın kişisel arşivi.

Wagner'in bir diğer önemli projesi 1904 yılında yapımına başlanan Viyana Posta Tasarruf Sandığı'dır. İki aşamada tamamlanan projenin ilk aşaması 1904 ve 1906 yılları arasında, kalan bölümü de 1910-1912 yılları arasında tamamlanmıştır. Bina, Avusturya Macaristan Monarşisi'nin posta işlerinin yürütülmesi için Georg Cock Platz'da inşa edilmiştir (Şekil 22 ve 23). Yapı, Wagner'in önem verdiği tasarım anlayışı ile Yeni Mimarlık anıtına dönüşmüştür. Wagner'in en önemli işleri arasında gösterilen bu yapıyla birlikte Viyana, Berlin ve Chicago ile birlikte "fonksiyonel mimarlığın" doğduğu yerler arasında kabul edilmeye başlamıştır. Yapı, yamuk formu bir plan düzenine sahiptir. Simetrik planlı giriş holünün ana caddeye bakan kısmında ofis birimleri ile merdivenler yer alır. Bu dönemde, Amerika'da ofis planlamalarında kullanılan, bölücü duvarlarla, ihtiyaç halinde mekanların yerleşim düzeninin değiştirilebildiği bir sistem uygulanmıştır. Bankoların bulunduğu bölümün daha çok ışık alması için daha önce Landerbank'taki uygulamasında olduğu gibi, tavanda çelik strüktür ile oluşturulan sistem cam malzeme ile kapatılmıştır. Wagner, kamu yapısı olan bu binanın, aydınlatma elemanları ile kapılarında alüminyum detayları kullanmıştır (Vergo, 2015), (Borngasser, 1999), (Sarnitz, 2005), (Whalen, 2007).

Şekil 22 Posta Tasarruf Sandığı zemin kat planı
Kaynak: Wien Museum (yazarın kişisel arşivi).

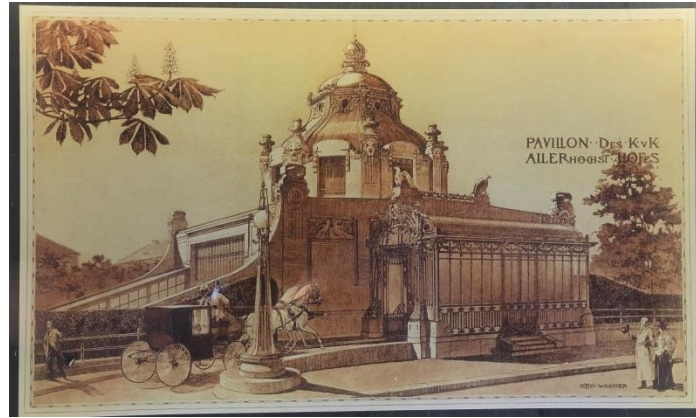
Şekil 23 Posta Tasarruf Sandığı
Kaynak: Yazarın kişisel arşivi.

Endüstrileşme sürecinde Viyana, aldığı yoğun işçi göçü sonucu kontrolsüz bir şekilde büyümüş ve kurulan yeni bölgelerin altyapı çalışmalarının yapılması, sokakların düzenlenmesi ve ulaşım sorunlarının çözülmesi için bir yarışma düzenlenmiştir. Yarışmayı kazanan Wagner, 1870 yılında Stadtbahn olarak da adlandırılan Viyana Metrosunun yapımı için görevlendirilmiştir (Şekil 24). Otto Wagner'in kariyerinde, özellikle mühendislik yönü ağır basan bu proje bir kırılma noktası olmuştur. Wagner'in kendi mühendislik şirketiyle birlikte tasarladığı demiryolu ağı projesi, otuz altı istasyon, ray sistemleri, köprüler ve tüneller ile bir bütündür (Whalen, 2007), (Sarnitz, 2005).

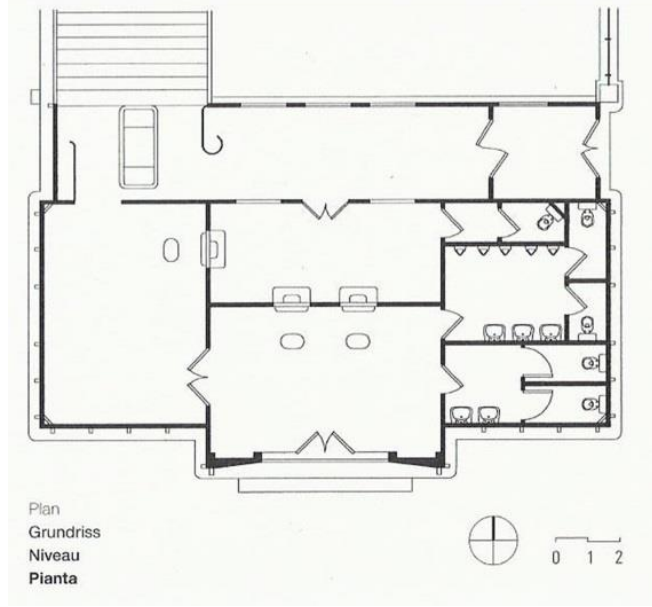
Şekil 24 Stadtbahn'ın 1898 yılındaki inşası
Kaynak: Wien Museum (yazarın kişisel arşivi).

İmparator ve ailesinin kullandığı Schönbrunn Sarayı'na oldukça yakın olan Hietzing İstasyonu, dikdörtgen planlı bir yapıdır. İstasyon binası kubbe ile örtülmüştür. Kubbe kasağı yükseltilerek yuvarlak kemerli oval pencereler açılmış ve iç mekanın doğal ışık alması sağlanmıştır (Şekil 25). Wagner'in burada, yapılarında çokça uyguladığı modern üsluptan uzaklaşarak tarihselciliği ön plana çıkarttığı ifade edilebilir. İstasyonun girişinde bulunan camlı sundurmadaki demir işçiliğinde ve içindeki bekleme holünün duvarlarında bulunan resimli ipek dokumalarda Sezession üslubunun etkisi izlenebilmektedir (Borngasser, 1999).

Şekil 25 Wagner tarafından çizilen Hietzing istasyonu
Kaynak: Wien Museum (yazarın kişisel arşivi).

Diğer önemli istasyon binası ise Karlsplatz'dır (Şekil 26 ve 27). Dönemin sık kullanılan endüstriyel malzemelerinden demir ile oluşturulan Art Nouveau üslubundaki yapının cephesi beyaz mermer ile kaplanmıştır. İstasyon binalarında çoğunlukla yeşil boya kullanılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılan birçok istasyondan günümüze sadece U4 ve U6 ile S Bahn hattı üzerindeki Gumpendorfer Strasse, Nussdorfer Strasse ve Karlsplatz'ında içinde olduğu bazı istasyonlar hizmet vermektedir. (Sarnitz, 2005), (Borngasser, 1999), (Paco, 2002).

Şekil 26 Karlsplatz İstasyonu planı

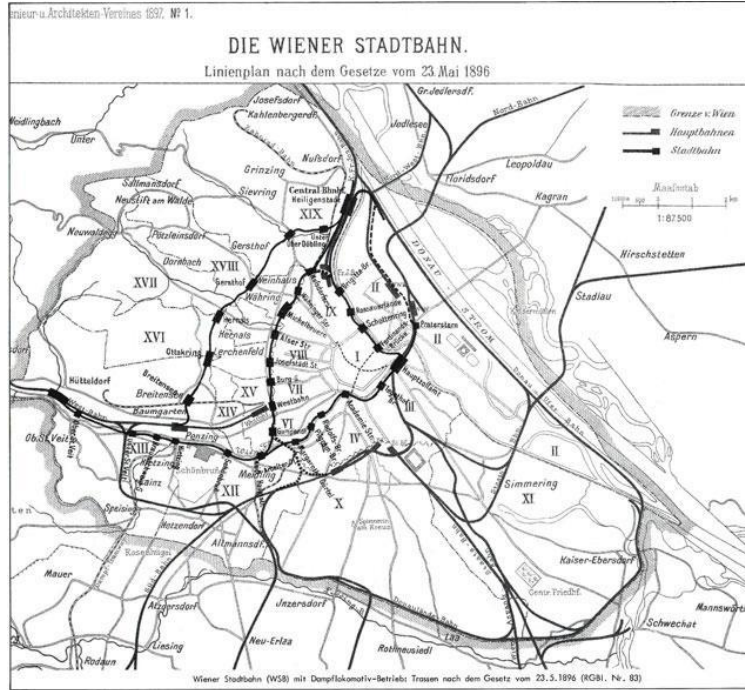
Kaynak: Paco, 2002.

Şekil 27 Karlsplatz istasyonu inşası

Kaynak: Wien Museum (yazarın kişisel arşivi).

Şehrin ulaşımını geliştirmeyi amaçlayan aynı zamanda Viyana'nın en büyük projesi olan demiryolu projesi için Wagner 2000'den fazla plan çizmiştir. Proje dahilinde Hütteldorf-Hacking-Ottakring-Heiligenstadt hattını kapsayan "Vorortelinie" (1895-1896), Hauptzollamt-Heiligenstadt'tan geçen Tuna Kanalı banliyö hattı "Donaukanallinie" (1896-1900), Meidling Hauptstrasse-Westbahnhof-Heiligenstadt arasındaki "Gürtel" Banliyö hattı (1895-1897) ve Hauptzollamt-Pratestern arasındaki II. Bölgedeki hattı planlandı. Yapılan düzenlemelerle Viyana'da ulaşım sistemi gelişmiş ve 1898'deki 6.9 milyon olan yolcu kapasitesi, 1903'te 32 milyona yükselmiştir (Şekil 28). Viyana'ya birçok demiryolu istasyonu, tünel ve köprü tasarlayan Wagner'in bu projesi 1969'da hala kullanılmakta olan yer altı metrosuyla birleştirilmiştir. Wagner'in bu uygulamaları günümüzde artan trafik yoğunluğuna bile cevap verebilecek niteliktedir. Bu sebeple Wagner'in sadece kendi zamanının değil geleceğin ihtiyaçlarını da karşılayabilecek bir öngörüye sahip olduğu ifade edilebilir. (Vergo, 2015), (Sarnitz, 2005).

Şekil 28 1896 yılına ait Viyana metro hattı planı

Kaynak: Stadt Wien, (b.t.)

Wagner tüm bunların dışında kenti su baskınlarına karşı korumak üzere oluşturulan sel önleme çalışmalarına katılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında 1894 ve 1908 yılları arasında "Nussdorf Maksemi" ve "Kaiserbad Barajı" nı inşa projelerinde görev almıştır. Nussdorf Maksemi, şehrin hem düşük kottaki yerleşim bölgelerini hem de demiryolunu su baskınlarına karşı korumak için

tasarlanmıştır. İlk çizimleri 1894'te yapılan proje "Der Arkitekt" dergisinin Aralık 1895'te yayınlanan sayısında yer almıştır. (Sarnitz, 2005).

1896 yılının Aralık ayında Otto Wagner, Tuna Kanalı'nın Augarten Köprüsünden Franzen Köprüsüne kadar uzanan iki km uzunluğundaki iskelenin tasarımı için görevlendirildi. Wagner, projesinin "pratik-ekonomik" olmasının yanı sıra "sanatsal perspektifi'nde" olması gerektiğini savunmuştur. 1898'de inşa ettiği iskele ile işlevsellik ve sanatı birleştirmiştir. Kapağın önünde on beş metre derinlikte inşa ettiği iskele balık pazarı olarak da kullanılmış aynı zamanda yolcuların iskeleyi tahliye bölgesi olarak kullanması da sağlanmıştır. (Sarnitz, 2005).

Wagner 1912 yılında ikinci villasını inşa etmiştir. İlk villaya göre daha küçük olan Villa Wagner II oldukça sade bir tasarımla yazlık ev olarak tasarlanmıştır. Tasarım sürecinde Wagner mekanların bol ışık alabilmesine özellikle önem vermiştir. Ayrıca malzeme seçimi ve kullanımında işlevsellik ve dayanıklılığa dikkat ederek tasarımlarında yeni endüstriyel malzemeleri tercih etmiştir. Ağırıklı olarak beton, cam ve alüminyum gibi malzemeler kullandığı tasarımda, bina cephesindeki geometrik süslemelerin zemin kat ve giriş kapısının çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir. Evin doğu ve batı cephesinde dikdörtgen pencereler bulunur. Yapının giriş katında dekoratif elemanlar olarak mavi cam paneller de kullanılmıştır. (Sarnitz, 2005).

Sonuç

Endüstriyel gelişmelerin yoğun olarak ortaya çıktığı Viyana'da, Avrupa'daki siyasi dengelerin yeniden kurulması için 1814 yılında düzenlenen kongre, kentin fiziksel görünümünü de etkileyen köklü değişimlerin yaşanacağı yeni bir dönemi başlatmıştır. Gelişen demiryolu ağı ulaşımı kolaylaştırmış ve aktif ticaret yapan burjuva sınıfının ekonomik gücünü arttırmıştır. Yeni burjuva sınıfında sayıca fazla olan Yahudiler, 1867 yılında Franz Joseph tarafından kendilerine verilen vatandaşlık haklarıyla, sahip oldukları soy ile olmasa da ekonomik güçleri sayesinde toplumda önemli bir konuma ulaşmışlardır.

Düzenlediği uluslararası fuara kadar Endüstrileşme yolunda önemli ilerlemeler sağlayan kente yoğun işçi göçleri olmuş, artan nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması için yeni yerleşim bölgeleri oluşturularak şehrin yeniden yapılanması için çalışmalar başlatılmıştır. Viyana'nın yeniden yapılandığı süreçte, başlangıç olarak surlar yıkılarak Ringstrasse hattı düzenlenmiş ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yeni yüzü olan yapılar inşa edilmiştir. Bu yeni yüzü canlandırmacı / tarihsel / revivallar / eklektik / seçmeci üsluplar şekillendirmiştir. Bu süreçte Viyana'daki mimarların da İngiltere'de ortaya çıkan Morris'in öncüsü olduğu Arts and Crafts gibi endüstriye karşı çıkan düşüncelerden etkilendikleri görülmektedir.

Bu dönemde, endüstrileşmeye uygun üretim yöntemlerinin şekillendirdiği yeni bir Viyana inşasına girilmiş ve Art Nouveau, endüstrileşme sürecinde Viyana'nın yeni yüzünün üslubu olmuştur. Çağın ihtiyacını karşılayacak değişimi destekleyen bir grup sanatçı ve mimarın kurduğu Viyana Sezessionu, Art Nouveau tasarım prensibini benimsemiş ve Viyana'nın yeniden yapılanmasında önemli rol oynamıştır. Otto Koloman Wagner'in öğrencilerinin içinde olduğu gruba, 1899 yılında Wagner'de katılmıştır.

Wagner'in mimari kimliğinden bahsederken, mimari anlayışının dönem dönem değiştiği ve dönemin hakim üsluplarından etkilendiği ifade edilebilir. Wagner, mesleğinin ilk yıllarında tarihselci canlandırmacı akımdan etkilenen Stadiongasse Rezidans, Austrian Landerbank gibi yapılar üretmesine karşın, kitap ve makalelerinde Ringstrasse çevresinde gözlemlediği aynı üslup ile inşa edilmiş yapılara karşı eleştirilerde bulunmuştur. "Süsleme Suçtur" ilkesini savunan Adolf Loos kadar süslemeye karşı olmayan Wagner, süslemeyi iki boyuta indirmiş Majolika Evi gibi cephe ve plan anlayışı yeni bir mimari dil geliştirmiş. İlerleyen dönemde ise Wagner, yer yer Loos karşıtı bir yerde konumlanarak cephelerinde yoğun süslemelerin yer aldığı Villa Wagner gibi yapılar da inşa etmiştir.

Kariyeri boyunca Otto Wagner birçok farklı ilke ve üslup etrafında şekillenen bir mimari tavır içerisinde olmuştur. Kariyerinin ilerleyen yıllarında mühendislik ağırlıklı projelerde de görev alan Wagner, Viyana'nın günümüzdeki kent strüktürüne yapı tasarımları ve üretimleriyle en çok katkı yapmış mimarlardan biridir.

KAYNAKÇA

- Aliçavuşoğlu, E., & Artun, A. (2009). Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Balık, D. (2016). Bir Kültür Eleştirisi Adolf Loos: Mimarlık Üzerine. XXI. Erişim tarihi: 21 Şubat 2018, <https://xxi.com.tr/i/bir-kultur-elestirisi-adolf-loos-mimarlik-uzerine>
- Blau, E. (1999). The Architecture of Red Vienna 1919-1934. United States of America: The MIT Press.
- Borngasser, B. (1999). Vienna Art and Architecture. Germany: Könemann.
- Broadgauge. Erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <http://www.broadgauge.org.uk/>
- Curtis, W. (1987). Modern Architecture since 1900. New Jersey: Prentice Hall.
- Ergüney, Y. D., & Kara Pilehvarian, N. (2015). On dokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti. Megaron, 224-240.
- Frampton, K. (1997). Modern Architecture: a critical history. Singapore: Thames and Hudson Ltd.
- Friebs, J. T. (2011). The construction of the Ringstrasse. Erişim tarihi: 18 Nisan 2018, <http://www.habsburger.net/en/chapter/construction-ringstrasse>
- Grids blog. (2012). Erişim tarihi: 28 Nisan 2018, <http://www.grid-blogs.com/wordpress/otto-wagner-designing-the-city/>
- Gustav Mahler, (b.t.). Erişim tarihi: 15 Mart 2018, <http://www.gustav-mahler.eu/index.php/era/264-cultural-life/946-secession2>
- Hoare, L. (2015). Vienna's Ringstrasse: A Jewish Boulevard. Erişim tarihi: 3 Mart 2018, <http://ejewishphilanthropy.com/viennas-ringstrasse-a-jewish-boulevard/>
- Hobsbawn, E. J. (2003). Sermaye Çağı 1848-1875. Ankara: Dost Kitabevi.
- Ingrao, C. W. (2003). The Habsburg Monarchy 1618-1815. New York: Cambridge University Press.
- Israelitische Kulturgemeinde Wien, (b.t.). Erişim tarihi: 3 Mart 2018, <https://www.ikg-wien.at/history-of-the-viennese-jewish-community/?lang=en>
- Jarosch, C. (2014). Vienna and the World Exhibition. Erişim tarihi: 27 Mart 2018, <https://vienna-insight.at/blog/2014/08/21/wien-museum-ausstellung/>
- Loos, A. (2016). Mimarlık üzerine. (A. Tümertekin & N. Ülner, Çev.) İstanbul: Janus Yayıncılık.

- Marcus, K. (2008). Ringstrasse: Monumental Building & Palaces. Erişim tarihi: 18 Nisan 2018, <http://www.austrianinformation.org/fall-2015/ringstrasse-monumental-buildings>
- McNeil, W. H. (2015). Dünya Tarihi. Ankara: İmge Kitabevi.
- Paco, A. (2002). Otto Wagner. Barcelona: teNeues.
- Plassmeyer, P. (1999). Vienna Art and Architecture. Germany: Könemann.
- Roberts, J. M. (2015). Avrupa Tarihi. İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Rona, Z. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. İstanbul: YEM yayın.
- Roth, M. L. (1993). Mimarlığın Öyküsü.(E. Akça, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Rotschildarchive, (b.t.). Erişim tarihi: 17 Mart 2018, <https://guide-to-the-archive.rothschildarchive.org/the-vienna-banking-house/depts/railway-business/kaiser-ferdinand-s-nordbahn>
- Sarnitz, A. (2005). Otto Wagner 1841-1918. Köln: Taschen.
- Secession, (b.t.). Erişim tarihi: 18 Mart 2018, <https://www.secession.at/en/gebaeude/exhibition-space/>
- Stadt Wien, (b.t.). Erişim tarihi: 15Mart 2018, <https://www.wien.gv.at/tr/tarih/1848ekadar.htm>
- Stadt Wien (Demiryolu ağı). Erişim tarihi: 12 Nisan 2018, <https://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/projekte/verkehrsplanung/u-bahn/geschichte.html>
- Stratjel, F. (2010/2014). Die “Kaiser-Ferdinands-Nordbahn” in Bernhardsthal. Erişim tarihi: 1 Mayıs 2018, <http://www.museumbernhardsthal.at/images/pdf/nordbahn2014.pdf>
- Vergo, P. (2015). Art in Vienna 1898-1918: Klimt, Kokoschka, Schiele and their contemporaries. London: Phaidon Press.
- Vienna unwrapped, (b.t.). Erişim tarihi: 18 Mart 2018, <https://www.vienna-unwrapped.com/austria-capital/>
- Wagner, O. (1902). Modern Architecture. (H. F. Mallgrave, Çev.) United States of America: The University of Chicago Press.
- Whalen, R. (2007). Sacred Spring. Cambridge: Wm. B. Eerdsmans Publishing Co.
- Wikimedia. Erişim tarihi: 25 Nisan 2018, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Palais_Todesco-ca.1865.jpg

Yazıcı, N. (2004). Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisi'nin Sunumu. *Arkitekt*, 25-27.

Yazarların Biyografisi:

* Esmâ Değirmenci, 1988 yılında Alanya’da doğdu. Lisans eğitimini tamamladıktan sonra Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Kuramı Yüksek Lisans Programına devam etmektedir.

** Prof. Dr. Nuran Kara Pilehvarian, 1961 yılında İstanbul’da doğmuştur. 1978-1983 yılları arasında Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü’nde lisans eğitimini tamamlamıştır. Yine Yıldız Teknik Üniversitesi’nde Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Rölöve-Restorasyon Bölümü’nden 1987 yılında yüksek lisans, 1993 yılında ise doktora derecelerini almıştır. Halen Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi Ana Bilim Dalı öğretim üyesi olarak görev alan Prof. Dr. Nuran Kaya, ülke çapında çok sayıda restorasyon çalışmalarında danışman olarak yer almıştır.